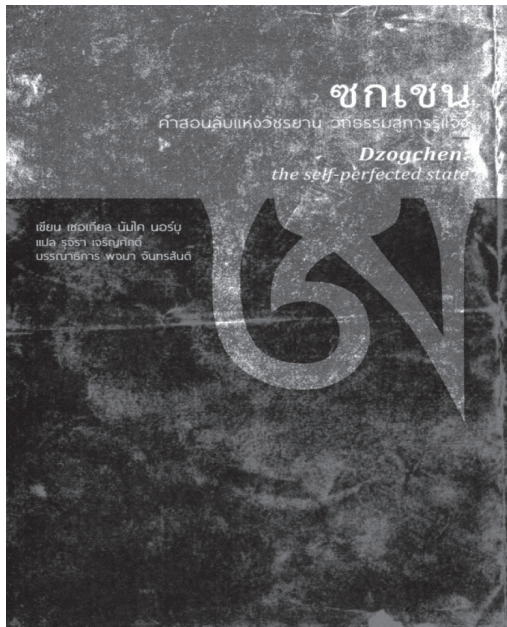

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

ชกเซน: คำสอนลับแห่งวัชรยาน วิถีธรรมสู่การรู้แจ้ง

ชาญณรงค์ บุญหนุน*

ชื่อหนังสือ ชกเซน: คำสอนลับแห่งวัชรยาน วิถีธรรมสู่การรู้แจ้ง

(Dzogchen: the self-perfected state)

ผู้เขียน เชอเกียล นัมไค นอร์บู

ผู้แปล รุจิรา เจริญศักดิ์

สำนักพิมพ์ สวนเงินมีมา (2561)

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
(Assistant Professor, Department of Philosophy, Faculty of Arts,
Silpakorn University)

E-mail: cat_200123@hotmail.com

หนังสือเล่มนี้รวบรวมจากคำสอนของเซอเกียล นัมโค นอร์บู ซึ่งเป็นหนึ่งในครูชกเซนแห่งวัชรยานที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน ท่านเป็นผู้ที่ได้รับการค้นพบว่าเป็นนิรมานกายของอาชม ดรูกปะ ครูชกเซนผู้ยิ่งใหญ่แห่งทิเบต ท่านอาชม ดรูกปะ ก็เป็นนิรมานกายของเปมา การ์โป ครูชกเซนแห่งภูฏาน เชื่อกันว่ากระแสน้ำจิตของนิรมานกายของครูชกเซนทั้งสองสายคือภูฏาน และทิเบต หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวในตัวของคุณัมโค นอร์บู ซึ่งได้รับมอบตำแหน่ง เซอร์เกียล (ธรรมราชา) จากองค์เกียลวา กรรมาปะที่ 16 เมื่อได้รับการค้นพบว่าเป็นนิรมานกายของเปมา การ์โป ครูผู้ยิ่งใหญ่ที่รวบรวมราชวงศ์ต่าง ๆ ของหิมาลัยที่ไม่ลงรอยกันให้รวมเป็นหนึ่งเดียวเป็นประเทศภูฏานในปัจจุบัน

สำหรับผู้ที่ยังไม่คุ้นเคยกับพุทธศาสนาแบบวัชรยาน อาจไม่ทราบว่า ในวัฒนธรรมประเพณีพุทธศาสนาของทิเบต การเชื่อในการกลับชาติมาเกิดของนิรมานกายของครูหรือธรรมาจารย์รุ่นก่อนๆ นั้นไม่ได้เป็นเรื่องเฉพาะที่เกี่ยวกับลามะชั้นสูงอย่างองค์ดาไล ลามะเท่านั้น หากเป็นสายประเพณีที่ยอมรับกันทั่วไปในทุกนิกายพุทธศาสนาของทิเบต ส่วนคำสอนเรื่องชกเซนนั้นก็คำสอนที่เผยแพร่ไปทั่วทิเบตโดยพุทธศาสนาและลัทธิเพ็น เดมที่นั่นชกเซนไม่ใช่คำสอนของพุทธศาสนาตามแนวจารีต แต่ถูกสอนอย่างลับ ๆ ควบคู่กันไป ใน “คำนำบรรณาธิกรารภาษาอังกฤษ” ของหนังสือเล่มนี้ อาดรีอาโน คลีเมนเต กล่าวถึงประวัติของชกเซนไว้ว่า

พุทธศาสนาถูกนำมายังทิเบตอย่างเป็นทางการในรัชสมัยของกษัตริย์ตริซัง เตเซน (คริสต์ศักราช 742-797) แต่แม้ว่าพุทธศาสนาได้หลั่งไหลเข้ามาจากอินเดีย จีน และประเทศเพื่อนบ้านเป็นเวลาหลายศตวรรษมาแล้วก็ตาม ตริซัง เตเซน ก็ได้เชิญครูของศาสนาพุทธ บัณฑิตจากอินเดียและอุททิยาน อันเป็นอาณาจักรโบราณ ซึ่งระบุว่าตั้งอยู่ในหุบเขาส่วต (ปัจจุบันคือปากีสถาน) มาตั้งราชสำนัก อุททิยาน สถานที่อันเป็นต้นกำเนิดคำสอนตันตระในอดีต เป็นแว่นแคว้นที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ครูจำนวนมากเดินทางไปเพื่อรับคำสอนที่นั่น ชกเซนซึ่งได้รวมเข้ากับคำสอนของพุทธศาสนาในภายหลังก็มีต้นกำเนิดที่นั่นเช่นกัน

ครูการับ ดอร์เจ ซึ่งมีชีวิตอยู่หลายศตวรรษก่อนคริสตกาลเป็นผู้ให้กำเนิดคำสอนชกเซน กล่าวกันว่า คำสอนของการับ ดอร์เจ “อยู่เหนือกฎแห่งเหตุและผล” ได้เปลี่ยนมุมมองตามจารีตประเพณีของศิษย์กลุ่มแรกซึ่งเป็นพุทธบัณฑิตผู้มีชื่อเสียงให้กลับตาลปัตร คำสอนชกเซนถูกถ่ายทอดอย่างลับ ๆ ควบคู่ไปกับคำสอนของพุทธศาสนาตามจารีตเรื่อยมา

ตามประวัติพุทธศาสนาในทิเบต พุทธศาสนาแบบตันตระได้รับการถ่ายทอดสู่ทิเบตโดยองค์ปัทมสมณะ ท่านมาจากอุชชิตยาน และเพื่อเผยแผ่ชกเซนให้แพร่หลายมากขึ้นในทิเบต ท่านจึงแนะนำให้กษัตริย์ตริชง เตเซน ส่งชาวทิเบตนามว่า ไวโรจนะ ไปยังอุชชิตยานเพื่อรับคำสอนชกเซนจากคุรุศรีสิงห์ ศิษย์ของมัญชุศรีมิตร ผู้เป็นศิษย์ของการับ ดอร์เจ ซึ่งโดยปกติ ชกเซนจะถูกถ่ายทอดแก่ศิษย์บางคนเท่านั้น เมื่อทิเบตเข้าสู่ยุครุ่งเรืองของการเผยแผ่คำสอนและการแปลคัมภีร์พุทธศาสนา คัมภีร์ชกเซนถูกแปลจากภาษาอุชชิตยานเป็นภาษาทิเบต และต่อมาได้ถูกจัดให้อยู่ในสายธรรมเดิมคือนิกายฌุนมาปะ ชกเซนจึงถูกจัดให้เป็นหนึ่งในคำสอนของนิกายฌุนมาของพุทธศาสนาแบบทิเบต

สำหรับเชอเกียล นัมไค นอร์บู ผู้ถ่ายทอดคำสอนชกเซนในหนังสือเล่มนี้ เกิดในปี 1938 ในทิเบตตะวันออก ได้รับถ่ายทอดคำสอนชกเซนจากรินซิน ชังบูป ดอร์เจ (1826-1961) ครูชกเซนผู้ยิ่งใหญ่และผู้ค้นพบธรรม ซึ่งใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายในฐานะหมอประจำหมู่บ้าน ในปี 1958 เชอเกียล นัมไค นอร์บู เดินทางไปอินเดียเพื่อศึกษาและสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่ง และไม่สามารถเดินทางกลับทิเบตได้ เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองทวีความรุนแรงขึ้น ท่านจึงเดินทางไปยังสิกขิม พำนักอยู่ 2 ปี ในปี 1960 จึงได้รับเชิญให้เดินทางไปอิตาลีเพื่อช่วยทำวิจัยที่สถาบัน Far and Middle Eastern Studies ในโรม ท่านเริ่มสอนภาษาทิเบต มอโกเลียและวรรณคดีที่ Oriental Institute of the University of Naples ตั้งแต่ปี 1964 ท่านได้เริ่มถ่ายทอดคำสอนชกเซนเป็นครั้งแรกในอิตาลีและประเทศอื่นๆ ในปี 1976 ต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้เดิมที่เป็นภาษาอิตาลีได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยจอห์น เซน ส่วนฉบับภาษาไทยที่ตีพิมพ์โดยสวนเงินมีมานั้นแปล

จากต้นฉบับภาษาอังกฤษอีกทีหนึ่ง กระนั้นก็ตาม ในแง่การแปลจัดว่าฉบับภาษาไทยก็แปลได้อย่างลึกซึ้ง ภาษาที่ใช้ก็น่าอ่านอย่างยิ่ง

หนังสือเล่มนี้มาจากคำสอนของนมโค นอร์บู रिโมปะ ในปี 1985 และ 1986 โดยอาดรีอาโน คลีเมนต์ ผู้รวบรวมคำสอนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่งเกี่ยวกับการทำความเข้าใจคำสอนชกเซนคืออะไร รวมทั้งคำอธิบายว่า คำสอนของชกเซนแตกต่างจากมรรควิธีอื่นซึ่งนำไปสู่การตรัสรู้อย่างไร ส่วนที่สองมีชื่อว่า “นกดูเหว่าแห่งการตื่นรู้” เป็นการอธิบายขยายความโคลกวัชระ 6 วรรค อันเป็นธรรมข้อสั้น ๆ ที่ได้รับรวบรวมแก่นคำสอนชกเซนไว้ในหกรวรรค ซึ่งศรีสิงห์ ถ่ายทอดแก่วิโรจนะในอุททยาน ในส่วนที่สองนี้ นมโค นอร์บู रिโมปะ ได้อธิบายว่าอะไรคือความหมายของการฝึกฝนชกเซน ด้วยภาษาอันเรียบง่ายปราศจากศัพท์แสงทางวิชาการ

ในรายละเอียด หนังสือเล่มนี้มี 6 บทด้วยกัน ได้แก่ บทที่ 1 กาย วาจา ใจ ของมนุษย์แต่ละคน บทที่ 2 วิธีแห่งการละกิเลส และวิธีแห่งการเปลี่ยนแปลง บทที่ 3 วิธีแห่งการปลดปล่อยอิสระ บทที่ 4 คำสำคัญของการถ่ายทอด ทั้ง 4 บทนี้ รวมไว้ในส่วนที่หนึ่งซึ่งเป็นอธิบายความหมายหรือการทำความเข้าใจชกเซน ส่วนบทที่เหลือซึ่งอยู่ในส่วนที่สองของหนังสือ “นกดูเหว่าแห่งการตื่นรู้” ประกอบด้วยบทเกริ่นนำ บทที่ 5 วัชระหกรวรรค บทที่ 6 ฐานและมุมมอง บทที่ 7 หนทาง และวิธีการฝึกฝน บทที่ 8 ผลและการประพฤติ

ชกเซนเป็นคำสอนที่แปลกเมื่อมองจากวัฒนธรรมของพุทธศาสนาไทย ประวัติอันเป็นจุดกำเนิดของชกเซนก็ดูจะทำให้เกิดอคติทำนองว่า มีคำสอนปลอม ๆ เจือปนอยู่ในคำสอนนิกายวัชรยาน ในขณะที่ชาวตะวันตกบางคนอาจลุ่มหลงที่จะปฏิบัติชกเซนเพราะสนใจในวัฒนธรรมทิเบต ในบทแรกของหนังสือเล่มนี้ เชอเกียล นมโค นอร์บู จึงได้นำเสนอวิธีการทำความเข้าใจชกเซน โดยเตือนให้ ผู้ศึกษาชกเซนแยกแยะระหว่างความหมายที่แท้จริงของคำสอนกับวัฒนธรรมที่ ห่อหุ้มคำสอนดังกล่าวไว้ เพราะหากแยกแยะไม่ได้ก็จะทำให้เกิดความสับสนระหว่าง

แบบแผนภายนอกของจารีตวัฒนธรรมกับแก่นแท้ของคำสอน ท่านชี้แนะว่าผู้ที่สนใจคำสอนอย่างแท้จริงต้องเข้าใจหลักการพื้นฐานโดยไม่ปล่อยให้ตนเองตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของธรรมเนียมหรือจารีต เนื่องจากบ่อยครั้งที่บรรดาองค์กร สถาบัน และคณะสงฆ์ที่มีอยู่หลากหลายนิกายได้กลายเป็นเงื่อนไขที่จำกัดเราไว้ นี่เป็นคำเตือนสำหรับผู้ที่ไม่ให้ความสนใจชกเสน แต่กั้สะท้อนท่าทีของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องระมัดระวังแม้แต่ในการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าที่บรรจุไว้ในคัมภีร์ทางศาสนา

ในบทที่สอง นัมโค นอร์บุ กล่าวถึงมรรควิธีหรือเครื่องมือในการสอนเพื่อการเข้าถึงการตื่นรู้สามชนิด คือ (1) วิธีแห่งการละกิเลส (2) วิธีแห่งการแปรเปลี่ยน และ (3) วิธีแห่งการปลดปล่อยเป็นอิสระ วิธีแห่งการละกิเลสได้แก่คำสอนที่ปรากฏในพระสูตร วิธีแห่งการแปรเปลี่ยนได้แก่คำสอนของตันตระ และวิธีที่สามอันได้แก่วิธีแห่งการปลดปล่อยเป็นอิสระ ได้แก่ ชกเสน เมื่อกล่าวถึงวิธีแห่งการละกิเลส นัมโค นอร์บุ ได้นำเราเข้าสู่หลักคำสอนพื้นฐานของพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นคำสอนที่ได้รับการถ่ายทอดจากพระศากยมุนีโดยตรง ซึ่งรากฐานสำคัญของพระสูตรก็คือ อริยสัจ เกี่ยวกับเรื่องนี้นัมโค นอร์บุ ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการฝึกฝนภาวนาคือ การละกิเลส อันเป็นเหตุแห่งทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นคำสอนสำคัญที่เราทราบกันดีอยู่แล้วในอริยสัจ 4 นัมโค นอร์บุ ได้อธิบายแนวคิดเรื่องนี้โดยเชื่อมโยงหรือบูรณาการกับแนวคิดเรื่องกรรมด้วย กรรมมีความสัมพันธ์กับการภาวนา เพราะความเจริญก้าวหน้าในการภาวนาเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณสู่ภาวะแห่งการรู้แจ้งหรือเกิดปัญญาญาณย่อมต้องอาศัยการละอกุศลกรรม และการรักษาศีล อันเป็นการควบคุมพฤติกรรมในระดับกาย การกำจัดอกุศลกรรมจะเป็นพื้นฐานสำหรับการทำสมาธิภาวนาเพื่อค้นพบภาวะจิตที่สงบ คำสอนเหล่านี้เป็นหลักการพื้นฐานของสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับการภาวนาเพื่อการละกิเลสที่ชาวพุทธเถรวาทคุ้นเคยดีอยู่แล้ว ในวัชรยานโดยทั่วไปจะถือว่าคำสอนในพระสูตร (หินยาน) คือรากฐานสำคัญที่เชื่อมโยงไปยังมหายานและวัชรยาน แนวปฏิบัติตามวินัยอย่างเคร่งครัดแบบหินยานหรือสาวกยานจำเป็นสำหรับการพัฒนาความก้าวหน้าทางธรรม แต่น่าสังเกตว่า การนำเสนอและการบรรยายถึงความเกี่ยวพันระหว่าง

หลักการพื้นฐานของพุทธศาสนากับการเจริญภาวนาในหนังสือเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเชิงอภิปราย (สังขธรรม) กับวิถีแห่งการภาวนาอย่างลึกซึ้ง แต่นั่นไฉน นอร์บู ทำให้เราไม่รู้สึกรู้สิดัดเหมือนกับอ่านหนังสือการเจริญกรรมฐานที่มีอยู่ทั่วไปในบ้านเรา

ส่วนเนื้อหาสาระของเรื่องให้ผู้วิจารณ์คิดว่าเป็นส่วนที่ทำให้เรารู้สึกแปลกประหลาดใจที่สุดเพราะความไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมประเพณีของวัชรยาน คือ คำสอนเกี่ยวกับตันตระในฐานะวิถีแห่งการแปรเปลี่ยน และชกเซนในฐานะวิถีแห่งการภาวนาที่จะนำเราไปสู่การปลดปล่อยเป็นอิสระ ซึ่งนั่นไฉน นอร์บู ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแม้จะเป็นคำสอนที่มาจากพระพุทธเจ้าแต่ก็ไม่อาจพบได้ในส่วนที่เป็นพระสูตรดั้งเดิม นี่อาจถือได้ว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่จะชี้ให้เห็นจุดที่แยกกันระหว่างพุทธศาสนาแบบเถรวาทกับพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและวัชรยานที่พัฒนาขึ้นในภายหลัง อาจกล่าวได้ว่า ส่วนนี้เป็นเนื้อหาที่เข้าใจยากที่สุดเนื่องจากเป็นส่วนที่ชาวพุทธเถรวาทต้องก้าวข้ามวัฒนธรรมที่คุ้นเคยไปทำความเข้าใจวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณที่แหวกแนวซึ่งมีรากฐานมาจากคำสอนอันยาวนานของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ได้แก่ แนวคิดเรื่อง “ความว่าง” หรือ “แก่นแท้” ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือสภาวะเดิมแท้ของมนุษย์แต่ละคน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสังสารวัฏกับนิพพาน เมื่อตีความคำสอนเหล่านี้เพื่อประสานเข้ากับทฤษฎีและแนวการปฏิบัติภาวนา (ตันตระและชกเซน) แม้นั่นไฉน นอร์บู พยายามทำให้ง่ายโดยอธิบายความหมายอันลึกซึ้งของตันตระผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นอุปมาในการสอนธรรมของวัชรยาน เช่น วัชระ กระดิ่ง มณฑล ยึดัม เป็นต้น ก็ยังเป็นเรื่องยากอยู่ดี เพราะเมื่อเราไม่ได้มีประสบการณ์ตรงกับแนวปฏิบัติตันตระและชกเซน ก็ยากจะจินตนาการได้ว่าสิ่งที่เรียกว่า สภาวะเดิมแท้ การหลอมรวมมณฑลภายในกับภายนอก ปัญญาญาณอันบริสุทธิ์ การหลอมหลวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพลังแห่งแสง คืออะไร ที่จะสัมผัสได้จากประสบการณ์ตรงนั้นเป็นอย่างไร ข้อที่จะทำให้เราแปลกใจมากขึ้นไปอีกก็คือ การอธิบายที่มาของตันตระ โดยใช้ตัวอย่างกาลจักรตันตระ ซึ่งวัชรยานเชื่อว่าเป็นคำสอนที่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจาก

พระศรีสากยมุนี แต่ไม่ใช่พระพุทธเจ้าในร่างกายมนุษย์ หากแต่เป็นธรรมหรือปัญญาญาณที่ปรากฏขึ้นในพระพุทธเจ้าภาคสมโภาคกาย กระนั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบวิธีการฝึกฝนเพื่อการรู้แจ้งแบบตันตระก็จะเห็นลักษณะบางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกับการเจริญกรรมฐานในพุทธศาสนาโดยทั่วไป เช่น การกำหนดนิมิตหรือการสร้างจินตภาพบางอย่างเพื่อฝึกฝนเอาชเนกิเลส เป็นต้น ด้วยเหตุที่การฝึกฝนดังกล่าวนี้เป็นการทำความคุ้นเคยกับประสบการณ์ภายในของแต่ละคน ต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติ จึงต้องอาศัยการแนะนำถ่ายทอดโดยครู ครูจึงมีฐานะสำคัญและสูงส่งมากในวิถีทางจิตวิญญาณแบบวัชรยาน เช่นเดียวกับในวัฒนธรรมสายปฏิบัติสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาทที่เรามักได้ยินอยู่เสมอว่าโยคีต้องได้รับการแนะนำสั่งสอนโดยครูบาอาจารย์ที่เชี่ยวชาญ

เมื่อเทียบกับหนังสือประเภท “การปฏิบัติกรรมฐาน” ของบ้านเรา การอธิบายหลักคำสอนอันลึกซึ้งของพุทธศาสนาวัชรยานในด้านการปฏิบัติเพื่อการตื่นรู้ (ชกเซน) ในหนังสือของนมโค นอร์บุดังกล่าวนั้นมีเสน่ห์ตรงที่ไม่ติดกับกรอบคำอธิบายธรรมตามคัมภีร์ หนังสือเล่มนี้พาเราเข้าสู่แนวปฏิบัติที่เปี่ยมล้นด้วยมุมมองเกี่ยวกับชีวิต (การทำความเข้าใจสภาวะเดิมแท้ของจิต) ประสบการณ์ทางธรรมที่ลึกซึ้งยากจะเข้าใจ และด้วยหลักการอันแจ่มชัดเกี่ยวกับการฝึกฝนตนเอง เพื่อให้เกิดปัญญาญาณอันบริสุทธิ์ จะบอกว่าเป็นคำสอนทางพุทธศาสนาเสียทีเดียวก็ดูเหมือนจะไม่ตรงกับสิ่งที่ผู้เขียนอธิบายไว้ในบทที่ 1 ว่า “คำสอนชกเซนไม่ใช่ทั้งปรัชญา หลักคำสอน หรือวัฒนธรรมประเพณี การเข้าใจสาระของคำสอนหมายถึงการค้นพบสภาวะที่แท้จริงของตัวเอง ปลดปล่อยจากความห่อหุ้มเท็จเทียมทั้งปวงที่จัดขึ้นแต่ขึ้น ความหมายของคำศัพท์ทิเบต “ชกเซน” คือ “ความสมบูรณ์อันยิ่งใหญ่” หมายถึง สภาวะต้นกำเนิดอันแท้จริงของทุกชีวิต หาใช่สิ่งจะอันสูงส่งเลอเลิศแต่อย่างใด” (หน้า ๒๖) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาทั้งหมดของหนังสือแล้ว ผู้วิจารณ์มองว่าเป็นหนังสือที่อธิบายวิถีปฏิบัติธรรมหรือการภาวนารูปแบบหนึ่งที่เน้นไปที่การเข้าใจ “ประสบการณ์ตรง” เกี่ยวกับชีวิตของเรา หรือการนำประสบการณ์อันแท้จริงของเราในขณะนั้น ๆ มาเป็นตัวตั้งใช้ประสบการณ์

ของมนุษย์เป็นอุปกรณ์ในการนำเสนอคำสอนที่ลึกซึ้ง ขื่อนี้อาจเหมือนกับที่ปรากฏในวัฒนธรรมพุทธศาสนาโดยทั่วไปที่ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องพยายามทำความเข้าใจประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบัน แต่ครั้นในวชิรยานของทิเบตมีความเข้าใจในสิ่งที่ตนเกี่ยวข้องเป็นอย่างดีจึงสามารถบรรยายรูปแบบการปฏิบัติและสภาวะธรรมต่าง ๆ ออกมาอย่างลึกซึ้งและมีชีวิตชีวา

เมื่อพิจารณาภาพรวมของหนังสือเล่มนี้ เราจะเห็นแง่มุมคำสอนของพุทธศาสนากระจายอยู่ทั่วไป แม้ว่าคำที่ใช้อาจเป็นคำที่แปลกหูอยู่บ้างเนื่องจากการถ่ายทอดธรรมเพื่อคนซึ่งอยู่ในวัฒนธรรมตะวันตกที่แตกต่างออกไปจากจารีตดั้งเดิมของพุทธศาสนา ภาษาที่ใช้อธิบายประสบการณ์ทางธรรมหรือความหมายของธรรมอาจทำให้ผู้ไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมการอธิบายธรรมดังกล่าวเกิดความงุนงง แต่คำสอนสำคัญที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมคือปฏิจจสมุปบาทและสัจจะตามอันเป็นอิทธิพลโดยตรงจากคำสอนของท่านนาคคารุณยังปรากฏอย่างชัดเจน คำสอนทั้งสองนี้เป็นเสมือนรากฐานสำคัญหรือแก่นแท้ที่ทำให้คำสอนต่าง ๆ ในหนังสือเล่มนี้ไม่ห่างไกลจากคำสอนทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมเกินไปนัก นอกจากนี้หนังสือเล่มนี้ยังช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นว่าประสบการณ์ทางธรรมอันยิ่งใหญ่ขนาดนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในวัฒนธรรมของชาวเถรวาท ชาวเถรวาททั้งหลายเมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้หรือเล่มอื่น ๆ ในสาขาวชิรยานที่เผยแพร่ในสังคมไทยมานานหลายทศวรรษ น่าจะรู้สึกได้ว่าเถรวาทไม่ควรผูกขาดความถูกต้องทางศาสนาธรรมไว้แต่เพียงผู้เดียวด้วยข้ออ้างที่ว่าคำสอนของตนเองตรงตามคัมภีร์หรือดำเนนตามพระไตรปิฎกอย่างเที่ยงตรงกว่าพุทธศาสนานิกายอื่นๆ

เสน่ห์อีกประการหนึ่งของหนังสือเล่มนี้คือ การยกเรื่องเล่าประกอบเพื่อให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจความหมายของชกเซนได้ชัดเจนขึ้น เรื่องราวที่นำมาเล่าว่านั้นล้วนเป็นประวัติการสืบทอดธรรมหรือประสบการณ์ทางธรรมอันลึกซึ้งของธรรมอาจารย์หรือครูในอดีต จากหนังสือเล่มนี้เอง เราจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมการถ่ายทอดคำสอนที่อาศัยการทำความเข้าใจจากประสบการณ์ตรงของชีวิตที่คล้ายกับคำสอนของพุทธศาสนานิกายเซ็น แต่แตกต่างออกไปในแง่ที่เราจะได้เห็นวัฒนธรรม

การถ่ายทอดคำสอนระหว่างครูกับศิษย์ที่มีชีวิตชีวาในอีกแบบหนึ่ง เหมือนกับหนังสือคำสอนของวัชรยานอื่น ๆ หลายเล่มที่ทำให้เห็นว่า การเรียนรู้ธรรมหรือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาญาณนั้นจำเป็นต้องอาศัยครูผู้เชี่ยวชาญ แต่ครูผู้สูงส่งในวัฒนธรรมทิเบตหรือที่ปรากฏในประวัติการสืบทอดชกเชนนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในคราบของบรรพชิตเสมอไป ธรรมอันสูงส่งสามารถดำรงอยู่ในผู้คนซึ่งมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนฆราวาสผู้ครองเรือนโดยทั่วไป นัมไค นอร์บู ได้บรรยายให้เห็นบรรยากาศและวัฒนธรรมการถ่ายทอดปัญญาญาณระหว่างครูกับศิษย์ได้อย่างน่าสนใจ วัฒนธรรมดังกล่าวนี้สำหรับผู้วิจารณ์แล้วคิดว่าเป็นเรื่องที่เราควรจะได้เรียนรู้และศึกษา ทั้งอาจนำมาเป็นแบบแผนการถ่ายทอดธรรมได้อย่างมีพลังอีกด้วย ยิ่งกว่านั้น เราจะได้เห็นว่ารูปแบบการภาวนาที่แตกต่างออกไปจากจารีตของเรา แต่ทว่ามีพลังอยู่ในโลกมนุษย์ ได้รับการสืบทอดต่อมาอย่างต่อเนื่อง เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงบนโลกนี้

นอกเหนือจากเป็นหนังสือที่ให้เราได้เรียนรู้ธรรมทางพุทธศาสนาและแนวปฏิบัติภาวนาเพื่อการรู้แจ้งอย่างสมบูรณ์ (ตามที่ผู้เขียนกล่าวไว้) ผู้วิจารณ์คิดว่า หนังสือเล่มนี้น่าจะช่วยให้เรามองเห็นวัฒนธรรมพุทธศาสนาที่แตกต่างออกไปจากแบบที่เราคุ้นเคยในสังคมไทย หนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนาที่สามารถดำรงอยู่ในโลกสมัยใหม่อย่างมีศักดิ์ศรีโดยไม่ต้องอิงอาศัยอยู่กับรัฐและแนวคิดแบบศาสนนิยมที่ผูกติดกับแนวคิดชาตินิยม ประโยคจบหนังสือเล่มนี้เป็นคำพูดที่น่าประทับใจอย่างยิ่ง เชอเกียล นัมไค นอร์บู กล่าวว่ากล่าวปิดท้ายในบทที่ 8 ว่า

“หลักธรรมคำสอนไม่ใช่แค่คัมภีร์หรือจารีต มันคือสภาวะแห่งปัญญาญาณอันมีชีวิต”